Original scientific paper

Tomislav Bandin

TECHNOLÓGIAI ELŐREHALADÁS ÉS ÖNIGAZGATÁSI FEJLŐDÉS

(TERV ÉS VALÓSÁG)

A XXI. század, a harmadik évezred küszöbén új technológia, megváltozott munka- és életfilozófia körvonalai rajzolódnak ki. A jelenkor szervezett társadalmának teljes komolysággal és felelősségtudattal kell készülnie a jövőre, amely már kezdetét vette. A jövőt folyamatosan kell birtokba vennünk, mert a történelem azt igazolja, hogy hirtelen átváltások nem lehetségesek. Az új csúcstechnológia, a munka széles körű humanizálása és teljes intellektualizálása, a boldogabb és emberibb lét, az egyre jobban kiteljesedő önigazgatás mind ennek a jövőnek az előjelei. Egyúttal ezeknek a következménye lesz az emberi szükségletek magasabb szintű kielégítését szolgáló fejlett termelés és gazdasági hatékonyság, melyeknek következtében az ember fokozatosan kikerülhet a szükségszerűség birodalmából, és birtokába veheti a szabadság tágas tereit.

Jelenlegi körülményeink arra utalnak, hogy a jövő meghódítása nem lesz könnyű, egyszerű és fájdalommentes, sőt úgy tűnik, nem iktathatjuk ki belőle a szenvedést és a lemondást sem. Az emberiség egész története azt példázza, hogy az új élettér birtokba vétele mindig is áldozatokkal járt. Ha a jövő birtokba vételének nehéz és küzdelmes útján az ember társadalmi, közösségi szinten jobban összefog, ha embersége-sebbek leszünk egymás iránt és fokozódik a szolidaritás, akkor könnyebben és fájdalommentesebben léphetünk be újabbnál újabb térségek meghódításával a jövő kapuján.

Függetlenül attól, hogy szocialista társadalmunk fejlődése a történelem folyamán a veszélyek milyen Szküllájának és Kharübdiszének volt kitéve, milyen objektív és szubjektív nehézségek, hibák és eltévelyedések hátráltatták, már ma lehetségesnek tűnik a munka és az ember felszabadítása; elérhető az, hogy a társult termelők a saját elképzeléseik szerint alakítsák a maguk és a közösség életét, és hogy másokkal együtt valósítsák meg egyéni boldogulásukat, ha az ember a saját felszabadulásaként éli meg mások céljait, szükségleteit és törekvéseit, akkor járhatóvá válik a többség jóléthez vezető út. A lehetőségek

felgyorsított valóra váltása bátorságot igényel, merészebb változtatásokat kell eszközölni a nehézségek és a különbségek leküzdésére; határozottabban kell a jövő felé haladnunk, mert az mindig is a bátraké volt, akik mertek merni, még ha nehéz volt is, mert bármilyen nehéz is éppen itt és most helytállni, ez nem jelenti azt, hogy társadalmunknak nincsenek távlatai, s hogy — egyesek szerint — éppen a lehetetlen célkitűzések következtében kerültünk a szakadék szélére.

A világtörténelem és a jugoszláv társadalom horizontján felsejlő jövőkép alapján jelenünk és jövőnk alábbi négy lényegbevágó kérdését fogalmazhatjuk meg: 1) megvalósítható-e és hogyan a technikai civilizáció humánus változata a szocialista önigazgatásban; 2) hogyan lehet az önigazgatást alkalmazni a fejlett technikai civilizáció új eredményeinek megfelelően; 3) hogyan oldhatók fel fejlődésünk ellentmondásai; 4) miként fékezhetjük meg a társult dolgozók döntéshozatalát, a technológiai és az önigazgatási fejlődést akadályozó tényezőket?

A műszaki civilizáció humánus változata és annak megvalósítása szocialista önigazgatásunkban

Bár a műszaki fejlődésnek megvannak a maga általános, civilizációs törvényszerűségei, mégsem mentes a társadalmi közeg hatásától. Mivel alkotó részét képezi az össztársadalmi és gazdasági fejlődésnek, egyben hatást is gyakorol rá, de függ is tőle. Ha olyan értelemben foglalkozunk a műszaki fejlődés stratégiájának kérdésével mint a jövőbeni fejlett műszaki civilizációnak a hordozójával, akkor figyelmünknek ki kell terjednie szocialista önigazgatásunk egész rendszerére és gyakorlatára, társadalmi-gazdasági és egyéb sajátosságaira, legfontosabb jellemvonásaira és osztályjellegű történelmi távlataira. Bár ezúttal nem részletezzük szocialista önigazgatásunk osztályjellegű történelmi távlatait, mindenesetre megállapíthatjuk, hogy legfontosabb meghatározója a munka és az ember felszabadítása, ami egyben társadalmunk hosszú távú értékmércéje is. A szocializmus kiépítésének jelenlegi szakaszában, amelyet a társult munka rendszere és a szocialista önigazgatás politikai rendszere jellemez, a társadalom ezen értékmércéje szerint a legfontosabb célunk, hogy a társult dolgozók birtokba vegyék a termelési feltételeket és munkaeredményeket, tulajdonképpen az egész társadalmi újratermelést. Ennek során — a termelőerők és a termelési viszonyok fejlettségétől függően — a munka és az ember felszabadításának legfontosabb feltétele a társadalmi tulajdon és az arra alapozó műszaki fejlődés. Csak ezáltal szabadulhat meg az emberi munka a nehéz fizikai megerőltetéstől, a vasököl fenyegetésétől és az erkölcsi szózatoktól.

A fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy a szocializmus kiépítésének jelenlegi szakaszában a legfontosabb kérdések egyike: vajon képes-e ez a társadalom befogadni korunk csúcstechnológiáját, eleget tud-e tenni a jövő kihívásának. Más szóval, visszaverődik-e a csúcstechnoló-

gia hullámverése a szocialista önigazgatás termelésszervezésének tagolt partjain, vagy pedig ezeken az új társadalmi és gazdasági alapokon a fejlődés hatékony tényezőjévé válik. Társadalmi, gazdasági és műszaki-technológiai fejlődésünk jelenlegi állapota alapján aligha adhatunk optimista választ a kérdésre. Gyakorlatilag ez azt jelenti, hogy a jelenlegi állapotok fennmaradása korlátozza a világszerte végbemenő technológiai fejlődés befogadását, a technológiai és gazdasági alárendeltség irányába sodornak, sőt elszigetelnek bennünket a fejlődéstől. Természetesen az a válasz nem a szocialista önigazgatás fejlődési törvényszerűségeiből ered: egy olyan helyzetből adódik, amelyben a szocializmus és az önigazgatás lényege háttérbe szorul, különösen gazdasági téren, beleértve a munkásosztály technológiai, gazdasági és társadalmi fejlődés iránti igényének és kezdeményezéseinek a korlátozását is. A sajátos kezdeményezéseket és szükségleteket gátolja a központosított államtulajdonosi monopólium, de még inkább annak erős decentralizált azaz policentrikus formája a maga technokratikus bürokráciájával. Éppen ezért hatékony technológiai fejlődésünk legfontosabb feltétele a korlátozó tényezők, a társadalmi hatalmi központok határozott felszámolása és a társult dolgozóknak a társadalmi újratermelés birtokba vételére irányuló törekvése — a munka és az eszköztársítás korlátozó tényezők, „gyámok" nélküli kiterjesztése. Aligha lehet hatékonyabb ösztönzője a modern technika és technológia bevezetésének, mint az említett technika és technológia alkalmazásával megvalósított munkaeredmények alapján kiteljesedett élet.

Világtörténelmi konstellációkba helyezve — a kapitalizmus és a központosított államszocializmus mintájára leegyszerűsítve — a szocialista önigazgatásnak hosszú távú előnyei vannak a technológiai fejlődés kibontakoztatására, mert — egész egyszerűen — fejlődése az embert szolgálja. Ilyen értelemben a tudományok és az ismeretek igénybe vételével, valamint a termelőerők robbanásszerű fejlődésével az általános társadalmi fejlődést olyan technika és technológia bevezetésére kell összpontosítani, amely megfelel a fejlett szocializmus és önigazgatás, a haladás és a humanizmus céljainak.

A jövő technológiai fejlődésének kevésbé alkalmas támaszai a felhalmozás, „a tőkésített tőke", ennek a fejlődésnek során a dolgozók képzettségi szintje válhat leginkább a technológiai és az össztársadalmi fejlődés hordozójává, mint ahogyan azt jelenünk is példázza. Döntő fontosságú, hogy a rendelkezésünkre álló ismereteket mielőbb és minél hatékonyabban az anyagi újratermelés szolgálatába állítsuk, hogy végső soron magát a hiányzó tőkét pótolják. Meglehet, hogy ez majd egyszer teherré válik gazdaságunk számára, de most mindenképpen előrelépést jelent a jövő felé.

Drámai, sőt tragikus következményei lehetnek annak a primitív passzivitásnak, amely nemegyszer egyértelműen elutasítja az új ismereteknek az újratermelési folyamatokban való alkalmazását, s ez a maga módján még inkább veszélyezteti a technológiai fejlődést mint a korlátozott

felhalmozás. A korszerű termelőerők és a technokrata primitivizmus kölcsönösen kizárják egymást. Megfelelő értelmi szintre emelt és jól tájékozott munkásosztályunk törheti csak meg a technokrata primitivizmus, az etatizmus erejét, az intellektuális elitizmust, amely ma még meghatározza a technológiai fejlődést.

Az önigazgatás a fejlett műszaki civilizáció körülményei között

Hazánkban számos akadály állja útját a szocialista önigazgatás megvalósításának és fejlődésének. A történelmi fejlődés során mind objektíve, mind szubjektíve korlátozó hatással volt rá az államtulajdonosi monopólium és a technokratikus bürokrácia. Így termelési és össztársadalmi gyakorlatunkban a társult munka rendszerének és a szocialista önigazgatás politikai rendszerének a lehetséges eredményeire korlátozott önigazgatás csak számos probléma elhárításával fejlődhet. Az önigazgatásnak a már kialakult vízióját éppen ezért csak nagy erőfeszítésekkel, harcokkal és a szubjektív szocialista tényezők állandó jelenlétével valósíthatjuk meg a gyakorlatban. Ez a napról napra folyó hosszadalmas harc dolgozóink, a tudomány és a politikai gyakorlat részéről határozott fellépést igényel. Ami természetesen nem jelenti azt, hogy most már nem kell foglalkoznunk a szocialista önigazgatás jövőjének kutatásával. Éppen ellenkezőleg, az önigazgatás valóra váltásáért folytatott mindennapi küzdelem során születhetnek új elképzelések, jövőképek, amelyek új körülmények között, a fejlett műszaki civilizáció korszakában a munka és az ember felszabadításának alapját képezhetik.

A közeljövő új technológiája és technikája a munkaidő csökkentésével jelentős hatással lesz a társadalmi munka szerkezetváltására, megkönnyítésére. Ez objektíve befolyásolja majd az embernek a termelésben betöltött szerepét, életmódját, társadalmi helyzetét és közösségi megnyilvánulásait. A dolgozók már ma sem elégedettek azzal, de holnap még kevésbé lesznek azok, hogy passzív szerepet töltsenek be a termelésben, a munkafolyamatokban és a társadalomban. Egyrészt a munkafolyamatok gépesítése, automatizálása és robotosítása, az integrált társadalmi tájékoztatás megszervezése, másrészt a munkaidő lerövidülése és a munkában részt vevők intellektuális szintjének emelkedése teszi majd szükségessé, hogy a dolgozó kiteljesítse emberi lényegét, s ezáltal leszűküljön az alá- és fölérendeltek szférája. A világ civilizációs fejlődése a szocialista önigazgatás dicshimnuszaitól mentesen is azt bizonyítja, hogy a megerősödött és fejlett termelőerők nyithatnak utat a szabadság birodalma felé. Társadalmunk azonban még jó ideig a kényszerűségek talaján él, amelyet idővel nemcsak a fejlett technika és technológia, hanem ezeknek a munka- és társadalmi folyamatokra gyakorolt hatásával a megváltozott termelési viszonyok is csökkenteni fognak. Utópikus előrejelzések nélkül teljes bizonyossággal állíthatjuk, hogy a

fejlett technikai civilizáció nem szűkíti le, hanem tágítja az önigazgatás lehetőségeit. A társadalmi munka szerkezeti változásaival, a fejlett technikával és csúcstechnológiával véghezvitt egyéb változások következtében az önigazgatás egyre jobban kiterjed az emberi tevékenység minden területére. Ezáltal és így fog az emberi közösség életvitelévé és életmódjává válni.

Szocialista önigazgatásunk elmélete és gyakorlata utat nyit ennek a jövőképnek a kibontakozásához. A jövő a társadalmi termelés alapsejtjeinek tevékenysége által valósul meg, ezekből a sejtekből tevődik össze a társadalmi önigazgatás egész építménye. A fejlett műszaki civilizáció térhódításával a közvetlen termelés társadalmi szervezeteinek alapsejtjei alakulnak ki a társadalmi munka más területein is. A munka intellektuális jellegűvé válásával ezek az eltolódások járulnak hozzá a fizikai és szellemi munka közötti különbség felszámolásához. Az önigazgatás új erőt merítve ezekből a történelmi folyamatokból birtokába veszi a munkát és a döntéshozatalt az élet minden területén.

Ha az önigazgatás nem hat fékezőleg a fejlett technikai civilizáció bevezetésére, hanem elősegíti térhódítását, akkor a fejlett technika és csúcstechnológia által elért eredmények sem akadályozzák, hanem inkább elősegítik az önigazgatás fejlődését. Ez a jövőkép széles távlatokat nyit az emberi szükségletek, az ember jelenlegi és jövőbeni igényeit előtérbe helyező önigazgatás fejlődése előtt.

Arra a kérdésre, hogy ezek a folyamatok fájdalommentesen és ellenállás nélkül mennek-e végbe, egyértelműen nemmel felelhetünk. Komoly harcra számíthatunk a társadalom többségével szemben fellépő konzervatív társadalmi struktúrák és azok képviselői részéről, akik jelenleg a gazdasági hatalmat és a döntéshozatalt tartják kézben. Ezért kell ezeket a folyamatokat a termelőerők fejlődésével egyidőben, sőt akár azt megelőzően kibontakoztatni. A szélesebb értelemben vett munka és társadalmi szféra lehetséges hatóereje általában nem azonos a tényszerűen adott gazdasági hatalommal. *Ennek a lehetséges hatalomnak a tudata képezheti az előfeltételét a tényleges hatalom hatékony birtokba vételének.* A jugoszláv önigazgatás pillanatnyi visszaesése nem azt jelenti, hogy elhamarkodottan vezettük be, vagy csődbe jutott volna. Minden vonalon szembe kell helyezkednünk az önigazgatás visszafejlesztésére irányuló törekvésekkel, amelyek korlátozzák és megosztják a munka szférájában kialakult tudatot. Ennek a tudatnak a széttagolása és az önigazgatás tényleges visszafejlesztése ellen az önigazgatás lényegének fejlesztésével, a korlátozó tényezők leküzdésével védekezhetünk.

A jövőbe vezető út ellentmondásai

Jugoszlávia jövőbeni fejlődésének legfontosabb feltétele a társult munka magas szintű integrálódása, beleértve magának a társadalomnak az egységesülését is. Ilyen értelemben a gazdasági és emberi összetartozá-

son alapuló társadalmi integráció képezi a technológiai integrálódás előfeltételét. Az ilyen integrációs folyamatoknak az alapja a termelőeszközök társadalmi tulajdona és az önigazgatás. Nem valamiféle ideológiai tisztaság, hanem a jövő két pólusának a technológiának és az önigazgatásnak érdekében és szem előtt tartva az ország technológiai fejlődését meg kell akadályozni a társadalmi tulajdon kollektívvé azaz csoporttulajdonná válását, ami valójában technológiai autarchiához, lemaradáshoz és olyan technológia kialakulásához vezetne, amely *az ember felszabadítása helyett dehumanizálódást okozna, ezekben a viszonyokban az ember a profitszerzés eszközévé válna.* A technológiai fejlődésnek és az önigazgatás előrehaladásának ezen a pontján vetődik fel a szocializmus rekapitalizálódásának kérdése, ami nem más, mint a magántulajdonban levő részvénytőkének az önigazgatáson alapuló társult munkába való bekapcsolódása. A gazdasági válság súlyos következménye, de mindenekelőtt az önigazgatás drasztikus korlátozása és a társadalmi döntéshozatal fő vonulatából való kiszorítása bizonyos vonatkozásban hamis elméleti kihívásokat eredményezett, amelyek egyike a szocializmus imént említett rekapitalizálódása.

Jugoszlávia technológiai fejlődésében milyen következménnyel járhat a rekapitalizálódás, ha az a társultmunka-szervezetekben, a magántulajdonban levő részvénytőke általi feltöltődéssel megy végbe? A lehető legrövidebben: a rekapitalizálódás következtében létrejönne a „szocialista részvényesek" rétege, amely nem munkásokból állna, hanem olyanokból, akik tőkéjükhöz spekuláció vagy bürokratikus előnyjogok révén jutottak. (Egyes kimutatások szerint a devizabetéttel rendelkezők 2,7 százalékáé a devizabetét 47 százaléka, a dinárbetéttel rendelkezők 5,7 százaléka pedig a takarékbetétek 50 százalékát birtokolja.) A „szocialista részvényeseknek" juttatott osztalék nem lenne más, mint a munkásosztály kizsákmányolásának eredménye.

Ilyen értelemben ma is érvényes Cicero több mint kétezer éves mondása: Egyenlők az egyenlőkkel társulnak legkönnyebben. (Pares cum paribus facillime congregatur.) A részvényesek és a munkásosztály „társulására" aligha számíthatnánk, hisz teljesen egyenlőtlenek lennének a társult munka önigazgatási szervezeteiben. Ha ez bekövetkezne, aligha maradna valami is a társult munkából, helyette a kizsákmányolás, a kapitalizálódás lépne előtérbe, s ugyanakkor bekövetkezne a dolgozók elszegényedése. Ez teljesen elkedvetlenítené a munkásosztályt, nem érdeklődne a felhalmozás, a műszaki-technológiai újítások, valamint az egyéni, általános és szakmai képzés iránt. Mindennek természetes következménye lenne az állami beavatkozás az etatista-bürokratikus fejlődés minden következményével, beleértve annak technológiai szintjét is. Tulajdonképpen az össztársadalmi és ezen belül a technológiai fejlődés gondjait nem a társadalmi tulajdon, a „gazdátlanság" okozza, hanem az önigazgatás jelentős mérvű korlátozása, és annak megakadályozása, hogy a társult dolgozók birtokukba vegyék a termelési feltételeket és a munkaeredményeket, valamint a társadalmi újratermelés egé-

szét. A technológiai fejlődés és a szocialista önigazgatás fejlesztése is csak akkor lehetséges, ha elhárítjuk ezeket a gátló tényezőket, és megfosztjuk hatalmától a munkatöbblet felhasználásáról döntő decentralizált államtulajdonosi monopóliumot, és szabadabb folyást engedünk a szocialista árutermelés gazdasági törvényszerűségeinek. Amennyiben ezeket a gátló tényezőket nem számoljuk fel a leghatározottabban, hagyjuk, hogy a társadalmi tulajdon kollektív tulajdonba menjen át, és a társult munka önigazgatási szervezeteiben a részvénytőkével együtt lépjen fel, akkor kérdésessé válik az önigazgatás fennmaradása, viszont felvirágoznának a csoporttulajdonosi, magánjellegű és állami monopóliumok.

Természetesen a válság hamis kihívásai nem csak a társadalmi tulajdon átalakulásában és a magánjellegű részvénytőkének a társult munka önigazgatási szervezeteibe való bekapcsolódásában jutnak kifejezésre. Csalóka fénye a társadalmi fejlődés jóval szélesebb térségét világítja be. Egyik legfontosabb jellemzője, hogy megkérdőjelezi a társult munka rendszerének lényegét és történelmi távlatait. Társult munka rendszerünk kiépítésében komoly nehézségek merülnek fel, ezért elkerülhetetlen a társult munka elméletének, társadalmi-politikai gyakorlatának megvitatása. Felmerül a kérdés, hogy válaszút előtt áll-e a társult munkán alapuló szocialista önigazgatású fejlődésünk? Megmarad-e a társult munka rendszere a maga jellegzetes alapszervezeteivel a korszerű technológiai fejlődés stratégiai fontosságú társadalmi irányvételének és a társadalmi értékorientáció megvalósításaként a munka és az ember felszabadítójának, vagy pedig elérkezett az általános vagy éppenséggel a részleges változások ideje? A felvetett kérdések vitákat igényelnek, amelyek lehetővé teszik a csapdák, dogmák, konstruktivitást nélkülöző bírálatok és a válságos helyzet alapján pillanatnyi benyomásaikat a történelmi osztályjellegű és fejlődési távlatok áttekintése nélkül összegző hozzáállás elkerülését. A jövőbe vezető út egyik legfontosabb kérdése: vajon a társult munka rendszere a létfeltételét képező társadalmi tulajdonnal egyetemben történelmi szükségszerűség-e a szocialista önigazgatás fejlődésében, vagy utópia a „reális önigazgatás" az önigazgatás gazdasági alanyainak pluralista tulajdona és más kategóriák, intézmények ellenében, amelyeket a „válság és kijózanodás ideológiája" hozott forgalomba?

Vajon tényleg megért volna-e a helyzet olyan stratégiai jelentőségű változások véghezvitelére, amelyek megkönnyítik a válságból való kilábalást, ahogyan azt a társult munka és a szocialista önigazgatás bírálói állítják? Vagyis orientálódhatunk-e egy olyan társadalmi stratégia és szervezeti forma felé, amelyben a társadalmi tulajdont felváltja: a termelőeszközök tulajdonának pluralizmusa, a munka és az eszközök társítását a munkaerőpiac és a tőke, a piaci viszonyokkal kombinált társadalmi és önigazgatási irányvételt a szabad piac törvényszerűségei, a társult dolgozók döntéshozatalát a gazdálkodás és a döntéshozatal vállalkozói és menedzseri koncepciója, végül pedig az elmondottak-

kal összhangban a szocialista önigazgatás politikai rendszerét — a politikai pluralizmus?

A rendszer bírálói által hangoztatott stratégiai és szervezeti jellegű változtatási törekvéseket illetően el kell mondanunk, hogy korunk, amelyben a munkásosztály történelmi jelentőségű céljainak, a munka és az ember felszabadításának a megvalósítására törekszünk, szemléletesen bizonyítja, hogy „a szocializmus megvalósítása, az új világ létrejötte és az új életformák kialakítása nem mehet végbe fájdalommentesen és lemondások nélkül, mert így volt ez minden nagy dologgal, ami az életben és a társadalomban létrejött" (a JKSZ programja). A szenvedésnek, és lemondásnak, a kínok és megtorpanások történelmi kísérőjelensége a haladó és humánus törekvéseknek. Meg kell értenünk, hogy a szabadabb és humánusabb életmód az emberek civilizációs és nemzedéki célja, amelyet csak a saját felszabadulásukra irányuló munka által érhetnek el a fejlett technika és technológia segítségével, a munka hatékonysága a szabadság és az emberiesség mértékétől függ. A szocialista önigazgatás szabadon társított munkája csak akkor áll a munkásosztály történelmi törekvéseinek szolgálatában, ha megszűnik program lenni, és átalakul a munka felszabadításának tényleges mozgalmává. Éppen ezért mind a jelen mind a jövő szempontjából rendkívül lényeges, hogy menynyire vált a program valóságos mozgalommá, a haladóbb, szabadabb és emberibb törekvések hordozójává. Ha kell érveléssel vagy akár forradalmi határozottsággal nézzünk szembe a forradalom irányvonaláról letérőkkel és az ellenzéki erőkkel, amelyek ezekben a döntő fontosságú, nehéz időkben a jelenért és a jövőért folytatott küzdelmünket a maguk hasznára szándékoznak fordítani, a történelmi és osztályjellegű szurrogátumoknak, a polgári társadalom torz formáinak felújításával.

Elérkezett tehát annak az ideje, hogy az ellentmondások, a nehézségek és a hibák tengerében szembenézzünk a szocialista önigazgatás kiépítésének jelenlegi és jövendő céljaival. Aligha számíthatunk látványos eredményekre, ezt a jövőt csak a jelen hatékony munkája és önigazgatása révén közelíthetjük meg. A jelen és a jövő céljainak megvalósítása érdekében felülvizsgálhatjuk a megtett utat és változásokat is eszközölhetünk alapvető társadalmi irányvételünkben, *de ez nem jelenthet visszatérést a régibe, mégpedig az új, a merészebb, a haladóbb és az emberibb lerombolása árán.* Teljes összetettségében bontakozik ki előttünk az az időszak, amely változásokat igényel a forradalom irányvételében, de sohasem fordul annak értékei és céljai ellen.

A társult dolgozók döntéshozatalának korlátozása fékezőleg hat a technológia és az önigazgatás fejlődésére

Társadalmunk a társult munka rendszerével összhangban a bővített újratermelés, s ezáltal a technológiai fejlődés etatistaellenes koncepciója mellett döntött. Ennek a koncepciónak lényegét a közös fejlesztési

programok megvalósítását célzó munka- és eszköztársítás képezi.[1] A közös fejlesztési programok megvalósítását szolgáló munka- és eszköztársításról szóló döntéseket a társult munka alap- és egyéb szervezeteibe társult dolgozók hozzák meg. A legrövidebben talán így összegezhetnénk a szocialista önigazgatás társadalmi-gazdasági lényegéből következő társadalmi irányvétel lényegét. Vajon megfelel-e a valóságban ez az irányvétel, és ha nem mindenben, akkor az mennyire van hatással a technológia és az önigazgatás fejlődésére? Alábbi elemzésünk során erre a kérdésre keressük a választ.

A műszaki civilizáció humánus változatának legfontosabb feltételét képező jelenlegi és jövendő technológia és az önigazgatás fejlődése — mint már említettük — a felhalmozás mennyiségétől és felhasználási módjától, de főleg a munkafolyamatokban részt vevők képzettségi szintjétől függ. Ezúttal nem részleteznénk a felhalmozás mértékét, hanem inkább a vele kapcsolatos döntéshozatalra összpontosítjuk figyelmünket, ami magától értetődően nagy befolyással van az akkumulációk terjedelmére és növekedési ütemére.

Az utóbbi negyedszázad gyakorlatából kitűnik, hogy a dolgozók egyre kevésbé veszik ki részüket a felhalmozásnak mint megvalósított munkatöbbletnek a felhasználásáról szóló döntéshozatalból. Ezért van szükség radikális változásokra a jövedelemmel, különösen a munkatöbblettel kapcsolatos döntéshozatalban. A jelenlegi helyzet ugyanis társadalmunknak ebben az alapvető fontosságú és sorsdöntő kérdésében mármár drámai. Ahhoz, hogy megközelítőleg pontos választ kapjunk a kérdésre, hogy a társult dolgozók milyen mértékben éltek a felhalmozással kapcsolatos döntéshozatali jogukkal, mindenekelőtt át kell tekinteni az alapeszközökbe való beruházások struktúráját, s azt kell kiértékelni az intézményesítés társadalmi változások szempontjából.

1961-ben a gazdasági szervezetek 29,5 százalékban, a bankok 0,9 százalékban, a társadalmi-politikai közösségek pedig 61,7 százalékban vették ki részüket az alapeszközökbe való beruházásokból. A munkásönigazgatás második évtizedének elején kialakult részvételi arány arra enged következtetni, hogy a központosított államtulajdonosi monopólium töltött be döntő szerepet a felhalmozással kapcsolatos döntéshozatalban. 1970-ben viszont a gazdasági szervezetek 27,4, a bankok 51,2, a társadalmi-politikai közösségek pedig 15,7 százalékban vettek részt az említett beruházásokban.

A munkásönigazgatás második évtizedének végén — a nagy társadalmi változások előestéjén — ezek a beruházási eszközök a bankokban összpontosultak. A gazdasági szervezetek helyzete ilyen vonatkozásban egy évtizeden át változatlan maradt. Annak következtében, hogy az alapeszközökbe való beruházások eszközei átkerültek a központosított államtulajdonosi monopólium hatásköréből a bankokba, lehetővé vált, hogy a bővített újratermelésről, a felhalmozási eszközökről, a decentralizált államtulajdonosi és technokrata szféra döntsön.[2]

A társult munka rendszere által megalapozott 1971-es társadalmi vál-

tozásoknak az volt a célja, hogy határozottan elejét vegye a társult dolgozók jogfosztásának a felhalmozásra vonatkozó döntéshozatalban. Nézzük, mennyire érvényesültek ezek a változások a gyakorlatban?

A kérdést nem nehéz megválaszolnunk, csak át kell tekintenünk az alapeszközökbe való beruházások megoszlását az önigazgatás harmadik (1971—1980) és negyedik (1981—1984) évtizedében. A bankok és a társadalmi-politikai közösségek a munkásönigazgatás harmadik évtizedében, tehát 1971 és 1980 között az említett eszközök 51,2—66,1 százalékát, illetve a jelenlegi évtizedben 34,0—51,5 százalékát mondhatták a magukénak. Az alapeszközökbe való beruházások általános elemzése arra utal, hogy a dolgozóknak a felhalmozással kapcsolatos döntéshozatalban való részvétele a munkásönigazgatás harmadik és negyedik évtizedében is csorbát szenvedett. Az igen jelentős intézményesített társadalmi változások ellenére sem sikerült tehát komolyabban elejét venni a decentralizált államtulajdonosi monopóliumnak, legalábbis ami a bővített újratermeléssel, a köztársasági és tartományi jellegű bankokba összpontosított felhalmozással és a társadalmi-politikai közösségekkel kapcsolatos döntéshozatalt illeti. Ezeknek a tényeknek az alapján joggal vetődik fel a kérdés: vajon ki és minek alapján döntött a technológiai fejlődés anyagi alapját képező felhalmozási eszközökről? Túl hosszadalmas lenne, s talán szükségtelen is felsorolni mindazokat a társadalmi állásfoglalásokat (a JKSZ kongresszusainak határozatait, az alkotmányt és a társult munkáról szóló törvényt), amelyek ebben az időszakban szabályozták a társultmunka-alapszervezetek dolgozóinak az összjövedelemmel, s ezek szerint a munkatöbbletként megvalósított felhalmozással kapcsolatos döntéshozatalát. A gyakorlatban végbemenő változások viszont arra utalnak, hogy nem valósul meg az általános társadalmi irányvétel. Így megállapíthatjuk, hogy a decentralizált államtulajdonosi monopólium — vagy ahogyan általában nevezik: a gazdasági és társadalmi hatalom elidegenült központjai — a társultmunka-szervezetek technokrata erőivel összejátszva megtartották a felhalmozással kapcsolatos döntéshozatal feletti társadalmi befolyásukat. Ehhez még hozzátehetjük, hogy az emberiség történetének tapasztalatai szerint a munkatöbblet felhasználásáról döntő társadalmi struktúra határozza meg a társadalmi változásokat is.

Hogyan és miért kerülhetett erre sor? Számtalan oka volt a megcsontosodott hatalmi tényezők fennmaradásának. Ezek közül csak néhányra térünk ki. Az említett dokumentumokban intézményesített társadalmi változásoknak kellett volna egy határozott akció után a társadalmi újratermelés legfontosabb pontján, a felhalmozásra vonatkozó döntéshozatalban megfosztani hatalmától a bürokratikus és technokratikus monopóliumot. (Egyes szerzők bizonyára nem értenek egyet e megállapításokkal, de erre a későbbiek folyamán még visszatérünk.) Megteremtették az említett monopóliummal való szakítás legfontosabb társadalmi feltételeit: megszüntették az államnak a bővített újratermelésben érvényesülő gazdasági hatalmát képező állami beruházási alapokat és létre-

hozták a társultmunka-alapszervezetek mint a jövedelemre vonatkozó döntéshozatal technokrata kisajátításának önigazgatási akadályait. A valóságos helyzet viszont az, hogy a szubjektív szocialista tényezők és az önigazgatás intézményei a gyakorlatban következetesen és határozottan nem váltották valóra ezeket a társadalmi célkitűzéseket. Egyesek számára ez a megállapítás is vitatható, de erről szintén a későbbiekben. A gyakorlatban beigazolódott Kardelj megfogalmazása, miszerint: „...nem mindig a munkásosztály a legjelentősebb tényező, nemegyszer a nálánál ténylegesen erőteljesebb techno-bürokratikus és központosított államhatalmi monopólium manipulációjának tárgyává válik."[3]

A társult munka rendszerének gyakorlati bevezetése során a változásokkal *szembehelyezkedtek* a felhalmozás jelentős részének elosztására hatást gyakorló decentralizált államtulajdonosi monopóliumok és a társultmunka-szervezetek technokrata erői, amelyek — amennyire csak lehetett — akadályozták a tényleges decentralizációnak a társult dolgozók autonóm döntéshozatalává történő átalakulását. Így a felhalmozási eszköz formáját öltő munkatöbblet kétszeresen elidegenedett a társult dolgozóktól: egyrészt a bankokba és a társadalmi-politikai közösségekbe való összpontosítás, másrészt pedig a technokrata struktúráknak a „társult dolgozók nevében" az eszközfelhasználásra vonatkozó döntéshozatala által. A jövedelemmel, de különösen a munkatöbblettel kapcsolatos döntéshozatal megváltoztatása érdekében ismét[4] azon a nézeten vagyok, hogy le kell írni a társultmunka-szervezeteknek azokat az adósságait, amelyek a bankok *fiktív* hitelképessége alapján folyósított kölcsönök következtében és a társadalmi-politikai közösségek által kialakított adminisztratív kényszer folytán keletkezett eszközforrások alapján jöttek létre (ahogyan ezt a hosszú távú gazdaságszilárdítási program záradéka megállapítja), azzal a törvényes kötelezettséggel, hogy ezeket az eszközöket be kell jegyezni az alap- és egyéb társultmunka-szervezetek ügyviteli alapjába, Ez lenne az első jelentős lépés a bankokba és a társadalmi-politikai közösségekbe összpontosuló decentralizált névtelen állami tőke felszámolására, ez különösen az említett források alapján kialakított kölcsönvisszafizetés eszközeire vonatkozik. Nincs más hátra, mint határozott lépéseket tenni annak érdekében, hogy elejét vegyük az említett tőke megújulásának és felszámoljuk erőforrásait. Nyilvános vitákon több alkalommal kértem, hogy támogassák vagy cáfolják meg javaslatomat. Erre hívtam fel a figyelmét A munkásosztály és a JKSZ ma címmel 1986 januárjában Újvidéken megszervezett tudományos összejövetel részvevőinek is.[5]

Az általam felállított diagnózist és a társult dolgozóknak a felhalmozásra vonatkozó döntéshozatalban nyilvánvalóvá vált jogfosztásának megakadályozására tett (első lépésnek szánt) javaslatomat dr. Aleksandar Raič bírálóan elemezte. Mindenképpen kedvezőnek találom, hogy végre reagáltak a többször elhangzott javaslatra, az viszont más kérdés, hogy magamévá teszem-e Raič bírálatát, és módszerét miként értékelem.

Utalt arra, hogy meggyőzően személtetem, történelmileg és gazdaságilag elemzem „a társult munka rendszerében észlelt, a bankokba és önigazgatási jellegűnek titulált alapokba koncentrált munkatöbbletnek az állami pénzügyi rendszer által kapitalizálódva végbemenő visszafejlődését"[6], és hogy sikertelennek minősítem az ideológiai és politikai jellegű nyomásnak, valamint az intézményes változásoknak a társult dolgozók munkatöbblettel kapcsolatos döntéshozatalban érvényesülő jogfosztásának a felszámolására tett kísérletet. Kritikusom szerint azonban éppen a társultmunka-szervezetekkel kapcsolatos „fundamentalizmusomhoz" való következetességem akadályoz meg az ún. reális önigazgatás tényszerű elemzésében,[7] amit egyébként Raič véleménye szerint nem is vihettem volna véghez, mert „a társadalom értékorientációja és annak a társult munka rendszere kategóriájában megtestesülő gnoszeológiai kifejezési formája *ideológiai természetű misztifikációt* (kiemelés tőlem — T. B.) tartalmaz, amelyekkel igazolja az említett (elidegenedett — T. B. megjegyzése) hatalmi központok valóságos pozícióját és óvja őket a tudományos bírálattól".[8]

Ha az olvasó figyelmesen olvassa említett munkámat, bizonyára meggyőződik Raič megjegyzéseinek értelmetlenségéről, különösen ami a gazdasági és politikai hatalom elidegenült központjainak az igazolását és védelmét illeti. Vajon Raič számára valóban nem világos, hogy a társultmunka-alapszervezetek társult dolgozóinak az autonómiáját szorgalmazva — a termelési feltételek és a munkaeredmények birtokba vételére, a munka és az eszközök társítására, végső soron pedig a termelőerők és a termelési viszonyok fejlettségének megfelelő, a munka felszabadításáért folytatott kitartó harcra gondolunk — nem olyan álláspontot képviselek munkámban, amiért ő a saját szemüvegén — a tulajdon pluralizmusának és a polgári társadalom egyéb osztályjellegű vonatkozásainak a szemüvegén át — nézve a „tudományos kritika" nevében a vádlottak padjára állít.

Az adósságoknak az említett módon való leírására tett javaslatomra Raič a következőképp reagált: „A társultmunka-szervezetekkel kapcsolatos »fundamentalizmus« a legkisebb módosítás, kiegészítés és a társult munka rendszerének a továbbfejlesztése nélkül, pusztán az állam pénzügyi és reformjellegű törvényhozásával úgymond egyik napról a másikra — anélkül, hogy a szubjektív szocialista tényezők politikai akciót indítanának az elidegenült gazdasági és politikai hatalmi központok (azaz ugyanannak az államnak, amely a törvényeket hozza) felszámolására — megoldja szocialista forradalmunknak azt a kulcsfontosságú problémáját, amellyel társadalmunk az utóbbi másfél évtized során viaskodott!"[9] Most nem részletezném Raičnak az elidegenült gazdasági és politikai hatalmi központok leépítésére vonatkozó javaslatát, csupán bírálata kapcsán hívnám fel a figyelmet két tényre. Raič egyrészt az elidegenült hatalmi központok felszámolása érdekében politikai akciót vár el a szubjektív szocialista erőktől, de már a rákövetkező bekezdésében kiemelten hangsúlyozza, hogy: „Ennek a koncepciónak az a legfőbb

hibája, hogy *gazdaságon kívüli intézkedésektől* (kiemelés tőlem — T. B.) várja el a decentralizált névtelen állami tőke felszámolását..."[10] Az elmondottak alapján úgy tűnik, Raič a saját álláspontját is tagadja, mert először maga javasolja, majd pedig kétségbe vonja a gazdaságon kívüli intézkedéseket, a politikai akciókat. Másrészt viszont elvszerűen azt állítja, hogy olyan megoldást javaslok, amelynek következtében egyik napról a másikra végérvényesen megoldható lenne szocialista forradalmunk egyik kulcsfontosságú problémája. A Raič által bírált beszámolómban[11] az alábbiakat írtam: „Ennek alapján lehetőség nyílna az első határozottabb lépés megtételére a decentralizált névtelen állami tőke felszámolása irányában..."[12] Tehát az adósságok leírására tett javaslat csak az *első* lépésnek számítana, nem pedig olyan megoldásnak, amely önmagában véve teljes értékűen és átfogóbb gazdasági és társadalmi változások nélkül oldaná meg a társult dolgozóknak a felhalmozással kapcsolatos döntéshozatalában tapasztalható jogfosztottságuk kérdését. Nyilvánvaló tehát, hogy Raič számára csak azért volt szükség javaslatom téves értelmezésére, sőt meghamisítására, hogy „végérvényesen" rám bizonyítsa a társultmunka-szervezetekkel kapcsolatos „fundamentalizmusomat" és az elidegenült gazdasági és politikai hatalmi központok kulisszák mögötti védelmét.

Az ilyen ködösítések és félremagyarázások aligha járulnak hozzá a fentiekben említett súlyos problémák megoldásához, pedig alapjában véve ezeknek a rendezésétől függ a technológiai fejlődés és a társult dolgozók önigazgatása.

Jegyzetek

[1] Egyes szerzők teljes egészében tagadják a munka- és eszköztársítás társadalmi és gazdasági realitását. Így például dr. Aleksandar Raič, aki az általam képviselt álláspontot a társultmunka-szervezetekkel kapcsolatos „fundamentalizmusnak" minősítette, és soraimból azt olvasta ki, hogy az elidegenült gazdasági és hatalmi központok leplezett szószólója vagyok, a következőket írja: „Ennek az észleléstől mentes hozzáállásnak (a társult munka tartalmát dogmatikus keretek közé helyező szemlélethez viszonyítva — T. B. kiemelése) az a lényege, hogy revideálja Marxnak a tőkéről szóló tanítását és a munka és az eszközök társításának idealista koncepciójával helyettesíti be, amely szerint az általános társadalmi tulajdon keretében érvényesülő tőke és bérmunka közötti ellentétek felszámolásával már megszabadultak osztályjellegű ellentmondásaiktól." (A. Raič: Kritika „ourskog fundamentalizma" — Uslov prevazilaženja protivurečnosti realnog samoupravljanja, Radnička klasa i SKJ danas c. gyűjteményes kötet, Belgrád 1986, 860. old.).

[2] Az állami beruházási alapok 1964-ben történt megszüntetésével és a gazdasági reform intézkedéseivel Kardelj szerint „... Sikerült elejét venni az államtulajdonosi monopólium gazdasági és politikai hatalmá-

nak,"... (Samoupravljanje i društvena svojina, Belgrád 1973, 126. old.). Álláspontját azzal egészíteném ki, hogy ezt a monopóliumot központosítottnak nevezném, amire az elemzés során majd részletesen kitérek.

[3] Edvard Kardelj: Slobodni udruženi rad, Belgrád, 1978. 8. old.

[4] Javaslatomat először a Komunist 1321. számában (1982. július 16.) ismertettem, majd pedig több alkalommal is hangoztattam nyilvános vitákon és tanulmányaimban.

[5] Ezen az összejövetelen az alábbiakat mondtam: „Úgy tűnik, javaslatomat nem értik meg, vagy nem fogadják el, illetve ki kellene mondani, hogy nincs igazam." (Radnička klasa i SKJ danas c. gyűjteményes kötet, Belgrád 1986, 852. old.).

[6] Raič: I. m. 861. old.

[7] I. m. 861. old.

[8] I. m. 861—862. old. Raič nem elégszik meg az említett megállapításokkal, hanem még azzal is megvádol, hogy a gazdasági és politikai hatalom elidegenült központjait védelmezem. Írása folytatásában a következőket mondja: „Azáltal, hogy eltereli a tudományos megalapozottságú kritika figyelmét az ún. reális önigazgatásról és a társadalom elkódosódó idealisztikus értékorientációjára összpontosít, valójában a gazdasági és politikai hatalom névtelen és elidegenedett központjainak ideológiai védelmére kel." Ezúttal mellőzném Raičnak a reális önigazgatás tőkéjével, bérmunkájával, részvényességével stb. kapcsolatos konkrét — nem pedig elkódosított — nézeteinek az ismertetését. Erre majd az egyik soron következő, a társultmunkaszervezetekkel foglalkozó „fundamentalizmussal" kapcsolatos munkám 1. számú lábjegyzetében kerítek sort. Csupán megismételném, hogy mit értek „a társadalom elkódosódó idealisztikus értékorientációja". A Raič által bírált beszámolómban, amely a Radnička klasa i SKJ danas (Belgrád, 1986. 509. old.) című gyűjteményes kötetben jelent meg, a társult munka rendszerének a megvalósításával kapcsolatos nehézségekre rámutatva vetettem fel a kérdést: „Vajon az alapszervezeteken alapuló társult munka megmarad-e társadalmunk stratégiai irányvételének az olyan értékorientációk megvalósítása során, mint amilyen a munka felszabadítása a szocializmus kiépítésének ebben a történelmi időszakában..." Nem látok semmiféle kódosítást a társadalmi értékorientáció ilyen meghatározásában, ami hosszú távú történelmi folyamatként a munka felszabadítására irányul. Kódosnek csak azok számára tűnik, s marad is — legyenek azok akár egyének, akár társadalmi struktúrák —, akik képtelenek felfedni, vagy egyáltalán tagadják a szocializmus történelmi küldetését, a munka és az ember felszabadításában, akik képtelenek rájönni, hogy a szocialista önigazgatású társadalom „a kommunizmus (a szabad termelők társulása) céljai nélkül értelmetlenség és nem vezet sehová". (A JKSZ X. kongresszusának álláspontjait és határozatait előkészítő platform, Belgrád 1973, 39. old.)

[9] Raič: I. m. 864. old.

[10] I. m. 864. old.

[11] Ostvarivanje sistema udruženog rada — strategijsko pitanje oslobađanja

rada, Radnička klasa i SKJ danas című gyűjteményes kötet, Belgrád 1986, 517. old.

[12] Raičnak a tanulmányommal kapcsolatos kritikáját mi sem jellemzi jobban, mint hogy az említett tudományos tanácskozáson, amelyet Újvidéken tartottak meg 1986 januárjában, egy szót sem ejtett a beszámolómban kifejtett nézetekről, hanem a saját elképzeléseit taglalta. Ezt követően a tanácskozás anyagát közreadó kötet vitaanyagában tette közzé bírálatát, aminek gyakorlatilag semmi köze a felszólalásához. Ennek a ténynek következtében hátrányos helyzetbe kerülve jelentettem be az imént egy ezzel kapcsolatos tanulmányomat.

Rezime

Projekt i stvarnost

U radu se ukazuje da se nalazimo na pragu 21. veka, trećeg milenijuma, stoleća koje ocrtava nove — visoke tehnologije, novu realnu i životnu filozofiju.

Elaborirajući suštinu sistema socijalističkog samoupravljanja u Jugoslaviji, ali i objektivne i subjektivne teškoće u njegovom ostvarivanju, autor postavlja kardinalno pitanje: da li je socijalističko samoupravno društvo sposobno da se „uhvati" za sam vrh talasa tehničko-tehnoloških tekovina savremenog sveta, da odgovori izazovu budućnosti. Ukazujući da sadašnje stanje u društvu, njegovoj ekonomiji i tehničko-tehnološkoj osnovi ne odslikava optimistički odgovor na ovo pitanje, odnosno da bi produžavanje sadašnjeg stanja ograničavalo tehnološke tokove, sa zakonitom tendencijom stagnacije, tehnološke i ekonomske podvlašćenosti, ili izolacije, autor ističe da to nije i ne može biti odgovor koji zakonito proizilazi iz suštine socijalističkog samoupravljanja, jer u pitanju je stanje koje je rezultat ograničavanja i blokada ispoljavanja biti i socijalizma i samoupravljanja, u odnosu na kapitalizam i centralizovani državni socijalizam, principijelno i dugoročno ima prednosti u tehnološkom razvoju, jer je taj razvoj u funkciji potreba čoveka, pa je, samim tim i više voljno moguć. Najsnažniji oslonac budućeg tehnološkog razvoja Jugoslavije jeste obim i kvalitet obrazovanosti. Od presudne je važnosti, ističe autor, da se taj potencijal što pre, i što efikasnije uključi u materijalne i inventivne tokove reprodukcije, da, u krajnjoj liniji, nadoknadi nedostatak kapitala.

Ukazujući na teškoće u ostvarivanju i razvijanju socijalističkog samoupravljanja, te na potrebu stalne i uporne borbe na tom polju, autor ukazuje da ovo ne treba da zatvori horizonte istraživanja budućnosti socijalističkog samoupravljanja, posebno u uslovima razvijenije tehničke civilizacije. Ukazujući na mnoge novosti koje će sobom doneti nova — visoka tehnologija, autor, analizom, dolazi do zaključka da će razvijena tehnička civilizacija otvarati, a ne sužavati horizonte samoupravljanja. Promenama u strukturi društvenog rada, i drugim merama koje će doneti nova tehnika i tehnologija, horizonti samoupravljanja će se širiti i rasprostirati na sva polja ljudske aktivnosti. Autor zaključuje da samoupravljanje nije kočnica nastupu razvijenije tehničke civilizacije, već, naprotiv, ono širi prostor za to nastupanje, tada ni

tekovine koje sobom nosi nova — visoka tehnika i tehnologija nisu prepreke, već, obrnuto, novi prostori razvoja samoupravljanja. Dakle, horizonti budućnosti su široko otvoreni i za nastup razvijene tehničke civilizacije, usmerene ka potrebi čoveka, i za razvijanje samoupravljanja kao čovekove potrebe u sadašnjosti i budućnosti.

U nastavku, autor analizira i ocenjuje neke kontroverze na putu budućnosti, a posebno pitanje akcionarskog kapitala i, šire, tzv. rekapitalizacije socijalizma. Ove, i druge kontroverze autor ocenjuje i iznosi svoj sud. Isto tako, autor podvrgava kritičkoj analizi uzroke i posledice blokade odlučivanja udruženih radnika, a posebno odlučivanja o upotrebi akumulacije. Ukazujući da su ove blokade kočnice tehnološkog razvoja i razvoja samoupravljanja, autor izvodi svoje predloge i otvara teorijsku polemiku s nekim autorima o načinu izvlašćivanja državno-svojinskog monopola u odlučivanju o upotrebi akumulacije.

Resummee

Entwurf und Tatbestand

In der Arbeit, wird darauf hingewiesen, dass wir uns auf der Schwelle des XXI. Jahrhunderts befinden, des dritten Milleniums, des Jahrhunderts das von neuen, hohen Technologien und neuer Arbeits- und Lebensphilosophie bezeichnet wird.

Das Wesen des Systems des sozialistischen Selbstverwaltung in Jugoslawien bearbeitend, so wie uach die objektive und subjektive Schwierigkeiten in ihrer Durchführung, stellt der Verfasser die kardinale Frage: ist die sozialistische Selbstverwaltungsgesellschaft fähig, sich mit dem eigentlichen Gipfel der technischen und technologischen Resultaten der gegenwärtigen Welt, zuzufassen um den Herausforderungen der Zukunft zu entsprechen. Darauf hinweisend, dass der heutige Zustand in der Gesellschaft, in ihrer Wirtschaft und technisch-technologischer Grundlage, keine optimistische Antwort auf diese Frage wiederspiegelt, bzw. dass die Weiterführung des jetztigen Zustandes die technologische Vorgänge begrenzen würde, mit gesetzmässiger Tendenz der Stagnation, technologischer und ökonomischer Unterjochung oder Isolation, weist der Verfasser darauf hin, dass das nicht die Antwort ist und sein kann, die aus dem Wesen der sozialistischen Selbstverwaltung gesetzmässig erscheinen soll, da die Frage aus dem Zustand der Begrenztheit und Blokade des Sozialismus und der Selbstverwaltung resultiert. Daher hat, land der Auffassung des Verfasser, die sozialistische Selbstverwaltung gegenüber dem Kapitalismus und dem zentralistisch-staatlichen Sozialismus prinzipielle und langjährige Vorteile in der technologischen Entwicklung, da diese Entwicklung in der Funktion der menschlichen Bedürfnissen und daher auch mehr wunschmöglich ist. Die stärkste Stütze der zukünftiger technologischer Entwicklung Jugoslawiens ist Umfang und Qualität der Bildung des Volkes. Es ist von wesentlicher Wichtigkeit — unterstreicht der Verfasser — dass dieser Potential je eher und je effektvoller in die materielle und inventive Entwicklung der Reproduktion eingeschlossen wird und in letzter Linie, die Ungenügendheit des Kapitals ergänzt.

Auf die Schwierigkeiten in der Durchführung und Entwicklung der socialistischen

Selbstverwaltung, hinweisend, sowie auf die Nötigkeit des dauernden und starren Kampfes in dieser Hinsicht, unterstreicht der Verfasser, dass das nicht die Horizonte der Untersuchungen der Zukunft bilden darf, besonders in Hinsicht der Entwicklung der technischen Zivilisation. Auf viele Neuigkeiten hinweisend, die die neue hohe Technologie, mit sich bringt, kommt der Verfasser in seiner Analyse zum Entschluss, dass die entwickelte technische Zivilisation den Gesichtskreis der Selbstverwaltung erweitern und nicht verängern wird. Mit Änderungen der Struktur der gesellschaftlichen Arbeit und anderer Massnahmen, die die neue Technik und Technologie mit sich bringen wird, werden sich die Horizonte der Selbstverwaltung erweitern und sich aus alle Flächen der menschlichen Entwicklung verbreiten.

Der Verfasser stellt fest, dass die Selbstverwaltung keine Hemmung der Entvicklung technisch höherer Zivilisation ist, sondern im Gegenteil, erweitert sie den Weg zu dieser Entwicklung und daher sind auch die Resultaten, die die hohe Technik und Technologie mit sich bringen, keine Hemmungen sondern im Gegenteil, neue Möglichkeiten der Entwicklung der Selbstverwaltung. Die Horizonte der Zukunft sind daher weit geöffnet für das Durchkommen der entwickelten, technischen Zivilisation, die an die Bedürfnisse des Menschen angewiesen sind, sowie auf die Entwicklung der Selbstverwaltung als wichtigen Bedürfnis der Menschen, in der Gegenwart und in der Zukunft.

In der weiteren Arbeit, analysiert und bewertet der Verfasser einige Gegensätze auf dem Wege der Zukunft und besonders die Fragen des Aktionärkapitals, sowie weiter die Rekapitalisation des Sozialismus. Diese und andere Gegensätze, bewertet der Verfasser und teilt seinen Urteil mit. Ebenso unterwirft der Verfasser einer kritischen Analyse die Ursachen und Folgen der Blokade der Entschlüsse der vereinigten Arbeiter, besonders in Hinsicht der Entschlüsse, über den Gebrauch der Akkumulation. Hinweisend auf die Tatsache, dass diese Blokaden Hemmungen der technologischen Entwicklung und der Selbstverwaltung sind, führt der Terfasser seine Vorschläge an, und öffnet eine theoretische Polemik einigen Verfassern über die Methoden und der Beschlagnahme des staatlichen Eigentummonopols in der Verwendung der Akumulation.